

Bogen har naturligvis særlig interesse ved sit hovedsynspunkt, den vægt den lægger på de sociale spændinger, befolkningstilvæksten afstedkommer. Oprøret 1525 synes ikke at være spontant, men Sabean dokumenterer, at bondeoprøret iværksættes og ledes af velstående bønder, der endnu stod fjernt fra enhver forestilling om klassekamp og bondefrigørelse. Deres program gjaldt kravene om lokal autonomi overfor såvel verdslige godsejere som kirkelige myndigheder. En åbenlys svaghed er det derimod, at dr. Sabean kun anlægger sociologiske synspunkter på revoltens religiøse aspekter. Religionen tjener naturligvis en social funktion, men han undervurderer utvivlsomt de sydtyske, reformatoriske strømningers egalitære program. Bogen har først og fremmest sin betydning ved sin moderne, systematiske metodik og ved de konkrete, regionale resultater, den når; den har – hvad forf. selv stærkt betoner – stadig kun regional gyldighed, men den hævder sig ved sin problemformulering og sin metodik over den lokale interesse, og den vil givetvis kunne tjene som incitament til en tilsvarende kortlægning af andre egnes vilkår før og under bondekrigen.

E. Ladewig Petersen

Deutsche Reichtagsakten. Jüngere Reihe (Deutsche Reichtagsakten unter Kaiser Karl V). VIII. Band. Bearbeitet von *Wolfgang Steglich*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1970–71. XXVII + 1292 s.

Udgivelsen af både den ældre, mellemste og yngre række af Deutsche Reichtagsakten skrider i disse år – arbejdets omfang taget i betragtning – hastigt fremad. Samtidig udsendes seriens gamle bind i nytryk. I sit anlæg er Deutsche Reichtagsakten beslægtet med Hanserecesserne. Begge værker havde deres glansperiode i Bismarck-tiden, da interessen for de samlende kræfter – nogle ville måske sige: relikter – i tysk historie var på sit højeste. Modsat Hanserecesse var udgiverne af rigsdagsakterne imidlertid tidligt nødsaget til en kraftig beskæring og udvælgelse af det kolossale kildemateriale. Måske er dette årsagen til at serien har kunnet overleve og fortsat trives i bedste velgående.

I det foreliggende 8. bind af rigsdagsakterne under Karl V har udgiveren, Wolfgang Steglich, løst kildeopbudets problem på to måder. For det første er den gamle stivbenede forbindelse til selve rigsdagene forladt. Bindet omfatter kun tidsrummet mellem rigsdagene i Speyer 1529 og Augsburg 1530 – og prætenderer hverken at udgøre »forakter« eller »afsluttende forhandlinger« til disse. Dernæst er materialet indordnet i strengt saglige rammer. Mens t. eks. det sidst udkomne bind af Hanserecesse aftrykker aktstykker hidrørende fra de forskellige agerende i én forvirring, blot med kronologien som rettesnor, er her den indre sammenhæng prioriteret højest. Vi følger hver enkelt politisk beslutningsproces og hvert diplomatisk fremstød til ende uden forstyrrende indslag. Kun ganske få aktstykker aftrykkes in extenso – disse til gengæld under udfoldelse af et imponerende note- og variantapparat. Biomstændigheder sammenfattes kort af udgiveren med angivelse af numrene på de relevante aktstykker i parantes. Så fuldent behersker Steglich sit materiale, at skellet mellem kildeudgave og afhandling egentlig er vanskeligt at få øje på.

Centralt i udgaven står det lutherske parti og dets skæbne i det bevægede tids-

rum imellem protestationsrigsdagen i Speyer 1529 og konfrontationen med Karl V på Augsburg-rigsdagen det følgende år. Dette altdominerende hovedmotiv går igen også i flere sidetemaer, af hvilke det vigtigste er befrielsen af Wien fra tyrkernes anfald 1529. Bindet omhandler således skæbnesvangre og dramatiske begivenheder, stadig af en vis rækkevidde i dagens Tyskland. Heldigvis savner den store politik ikke sine menneskelige træk. En udpeget gesandt må undslå sig, da han havde »9 eller 10« små børn (s. 22). Senere fremgår det, at to andre gesandter har undladt at gøre optegnelser om deres sendelse. Først efter hjemkomsten udfærdigede de en indberetning på grundlag af den medbragte instruktion (s. 144 note 24) – et ubehageligt memento til alle diplomatiske historikere. Åbenbart har instruksens pålæg, om at gesandterne skulle afholde sig fra druk og hor, været forgæves. Af udgiverens små skødesynder (som er forsvindende få) mærkes en pletvis hang til at lade samtlige konstateringer, selv banale sidehenviisninger, efterfølges af udråbstegn. Inderlig overflødigt!

Mikael Venge

H. G. Koenigsberger: The Habsburgs and Europe 1516–1660. Ithaca & London, Cornell University Press, 1971. – 304 s., ill.; £ 4.05 (\$ 8.50).

I almindelighed er det ikke nogen dårlig idé at samle sine afhandlinger i bogform; de bliver lettere tilgængelige, og forfatterens helhedssynspunkter tilgodeses bedre. Professor Koenigsberger har selv med held udsendt en række af sine vigtige specialafhandlinger over spansk, italiensk og nederlandsk økonomisk og institutionel historie i bogen *Estates and Revolutions. Essays in Early Modern European History* (Cornell UP 1971). Lidt mere tvivlsomt bliver princippet, når der som her er tale om synteseprægede afhandlinger, trukket ud af den sammenhæng, hvortil de er skrevet og afpasset. Bogens to første kapitler, der behandler Karl V.s og Filip II.s regeringsperioder, er hentet fra *The New Cambridge Modern History* (bd. II–III, 1968), det sidste, som omhandler de europæiske konflikter 1618–60 fra *The Age of Expansion*, ed. by H. R. Trevor-Roper (1971).

Det er – *mirabili dictu* – rigtigt, at der ikke eksisterer nogen moderne behandling af »the history and aims of the house of Habsburg in its relation to the rest of Europe«, og sikkert også, at bogens enkelte kapitler er underordnet forfatterens hovedsynspunkt: Karl V.s *monarchia universal* og europæiske dynastipolitik forvandles med Filip II.s lederskab for den katolske modreformation som medlem til 1600-tallets golde, spansk-habsburgske imperialisme. Men trods Koenigsbergers forsikringer (s. VII) er meget af helheden og det fine syntesepræg, der karakteriserede disse afhandlinger i deres oprindelige sammenhæng, gået tabt. Det gælder navnlig det første kapitel, *The Empire of Charles V in Europe* (s. 1–62), som oprindeligt sammenfattede og tolkede en række afsnit om reformationen og den internationale politik. Koenigsberger har accepteret Peter Rasows betoning af de universal-monarkiske træk i Karl V.s politik og af Gattinaras indflydelse. Afhandlingen fremtræder i sin nye sammenhæng derfor blot som en fin, men noget abstrakt fortolkning af det habsburgske imperiums strukturelle og